

DELIA SUIOGAN, România

Key words: traditions, harmony, communication, microcosm and macrocosm, imaginary, houses

Abstract

The individual has always felt as part of the Universe, and thus, we may better understand why he or she never lived in a world of the visible everyday real, but also in a surreal, imaginary world, which allowed him on repeated occasions to be aware of the fact that beyond this world, there exists another.

Customs, traditions, and rituals, kept more or less in their original forms, defined people's lives from times immemorial. All of these form a behaviour pattern, a human scheme of actions through which individuals seek to annihilate the chaos surrounding them, and to bring order and harmony to their daily lives. Regardless the type of the custom, its way of manifestation, its structure always refers to the relation between the individual and his/her social group, on one hand, and to the relation of the individual with the Universe, on the other. People that are products of their traditional environments still live marked by the consciousness of the *time* and the *place* he or she belongs to; such a way of belonging the World, means in fact "to be in harmony with the universe" (informant Berinde Anastasia, 79 years old, Negresti).

The old house, though small, was pleasant, coquette, but, especially functional; both the outside and the inside of the traditional houses were simply organized and decorated, giving people a feeling of cosiness. Houses in our villages have always combined practical, utilitarian, and ornamental aspects. They equally respond to the family needs, being a centre for the perpetuation of the family and of the nation, at the same time defending the village life as a form of communication between microcosm and macrocosm – through their house, people become part of the Great Whole.

The small, yet functional house, allowed people in traditional environments to live permanently in a state of equilibrium, which was established between them and the other members of the household, between them and the Universe. Even the way they painted their houses was very significant, as the various shades of blue, which appeared both on the outside

and the inside walls, were a form of communication – the walls became the horizon which proposed an opening of the micro-universe towards the macro-universe. People here have always surrounded themselves with colours of symbolic value.

A fi în rând cu Lumea

Omul mediilor tradiționale a trăit și trăiește încă în *vreme*, cu conștiința *locului* căruia îi aparține, acest mod de a aparține Lumii înseamnă “a fi în șir cu ceilalți oameni” (inf. Berinde Anastasia, 79 ani, Negrești). Rezultat al rânduiei cosmice, ordinea trebuie respectată. Nerespectarea ar conduce la autoexcluderea omului din Tot. Toate manifestările din satul românesc se desfășoară după o anumită rânduială, pornind de la lucrurile cele mai mari, până la lucrurile cele mai mici. Rânduiala reprezintă *legea firii*, întruchipată în toate formele existențiale.

Din cele mai vechi timpuri comunitățile umane au elaborat sisteme de gândire, de raționamente și în timp omul a început să creadă că propriile acțiuni, devenite deprinderi, au o putere ascunsă, dincolo de eficiența lor strict practică, capabilă să se impună voinței lucrurilor din natură. Omul culturilor de tip tradițional a avut o atitudine rituală față de tot ceea ce-l înconjura, față de locuința sa, față de alimentele pe care le consuma, față de obiectele cu care se îmbrăca etc. În timp, această atitudine rituală a devenit una ceremonială. Ceremonializarea a condus la apariția unor complexe procese de comunicare și a unor adevărate sisteme de semnificare în interiorul *neamului*.

Lumea este văzută ca un *Mare Tot*, organizată, reprezentată de obicei printr-un sistem de cercuri concentrice – foarte important este ca individul să păstreze un contact permanent cu Centrul. Nașterea, numele, copilăria, adolescența, căsătoria, familia, moartea; dar și jocurile de copii, inițierea, ridicarea unei case, munca pământului, sărbătorile de peste an trebuie privite ca momente ale evoluției, permițându-i ființei individuale să stabilească un sistem complex de relații între material și spiritual, ceea ce va conduce la redescoperirea sa ca parte a Unității, a Totului. Legile existente la nivelul lumii, reprezintă în fapt *armonia*, păstrată și respectată de omul mentalității tradiționale, deoarece aceasta îi asigură comunicarea și păstrarea relației cu Cosmosul.

Jean Servier observa că „orice societate tradițională posedă un ansamblu coerent de tradiții mitice, cheia de boltă a unei concepții despre lume și despre locul omului în lume. Revelarea sa progresivă ocupă viața umană și-i dă un sens.”¹ Prin intermediul comunicării (aici ne referim și la

¹ Jean Servier, *Magia*, Institutul European, Iași, 2001, p. 121

rit, mit, magie) omul își redescoperă locul său în lume, deoarece „cunoașterea corespondențelor, a semnelor, a semnăturilor reprezintă fără îndoială o instruire, un preambul al unei pregătiri spirituale ea însăși fiind o punere în stare de receptivitate a mesajelor venite din Invizibil, deci a împlinirii individului, precum și punerea în stare de emitere, de cerere, a semnalelor venite din Invizibil.”²

Descoperirea pe parcurs a misterului cosmogoniei și repetarea acesteia prin diferite acte de ritual au conferit un sens existenței omului, iar acesta a avut și are conștiința apartenenței la un Tot, așa cum am afirmat și mai sus. Omul tuturor timpurilor a dispus de mai multe tipuri de semne cu ajutorul cărora comunica cu Lumea, dar și cu semenii săi; fiecare individ posedă un anumit *cod comportamental* alcătuit din atitudini care sunt obligatorii în anumite împrejurări din viață. În accepție largă, codul definește o convenție.

Codul reprezintă principala modalitate prin care se fixează interacțiunea socială, dar și mitico-simbolică, bazându-se pe semne ce afirmă trăsături comune; el formează o totalitate de semne și are rolul nu numai de a le cuprinde, ci de a reda și posibilitățile de combinare ale acestora³. Emițătorul mută informația în semnele unui cod și pune semnificația ei în legătură cu semnificantul, adică cu anumite semnale, iar receptorului îi revine rolul de a decoda informația primită, adică de a citi corect semnificația semnelor.

Odată cu nașterea și cu asimilarea sa de către grupul în care a apărut, individul, începe să intre treptat în posesia codului de comunicare – “condiție clară de integrare în societatea matrice; acest cod se concretizează într-o suită întregă de cunoștințe care diferă în funcție de gradul de evoluție al comunității; fără prezența codului, comunicarea cu grupul este întreruptă”.⁴

Legea lumii noastre este comprehensibilitatea semnificantă, fiind întemeiată de existența sistemelor capabile să semnifice; „ea (legea) se întemeiază pe relația codare-decodare, metonimie-metaforă, iar opozițiile esențial-neesențial, exterior și interior se estompează, întrucât Lumea începe să fie văzută ca și un Text, iar Textul ca Lume”.⁵

În viziunea populară, spațiul și timpul „nu există ca structuri omogene infinite ori ca forme goale de expresie a întinderii și a duratei, ci doar ca relații condiționate nemijlocit de obiectele sau procesele care se derulează în ele”.⁶ Omul mediilor tradiționale se definește pe sine foarte adesea prin noțiunile de *sat, casă, vecinătate, hotar*, aparținând acestora; îndepărtarea și înstrăinarea produc dezechilibre în sufletul acestuia, în fapt ruperea de spațiul familiar. Casa părintească, satul

² idem

³ Vezi Germina Comanici, Cercul Vieții. Roluri și performanță în obiceiurile populare, București, Editura Paideia, 2001

⁴ Nicolae Panea, Mihai Fifor, Cartea românească a morții, Centrul Județean al Creației Populare Mehedinți Drobeta Turnu Severin, 1998, p. 68

⁵ Aurel Codoban, Semn și interpretare: O introducere postmodernă în semiologie și hermeneutică, Editura Dacia, Cluj- Napoca, 2001, p. 15-16

⁶ Vasile Avram, Creștinismul cosmic- O paradigmă pierdută?, Sibiu, Editura Saeculum, 1999, p. 410

reprezintă acel *acasă* pentru om, ele permițându-i să fie în echilibru cu el și cu Lumea. Cosmosul și satul sunt reprezentate în cultura îndătinată tradițională ca o țesătură de drumuri, de căi și poteci pe care poți rătăci în căutarea Marelui Drum al Ființării care unește Aici și Dincolo și care are ca ultim scop Devenirea sa ca Strămoș al Neamului.

După Vasile Avram⁷, când omul se situează în *Centru*, se întemeiază între coordonatele cosmice ale ființei; el se așază într-o geometrie perfectă și astfel devine un om *așezat*, adică o persoană orientată spre un scop bine definit, definirea sa ca Ființă cosmică. Omul nu va ieși din acest *sistem* decât în mod accidental, având obligația de a reveni în mișcarea de tip cerc. În rest este ocrotit de „clopotul de sticlă” care îi protejează ființa, precum o placentă cosmică. Cerințele ontologice de ființare și cele de cunoaștere intră în relație de intercondiționare în funcție de modelul mitologic pe care ființa și-l asumă.

Pentru omul satului nostru, spațiul devine o formă de reprezentare a *atitudinii* sale în fața lumii și a vieții. Același Vasile Avram afirmă că spațiul este „limită și ilimitare, și închidere și deschidere, și ordine și entropie. Dubletele *sus-jos*, *înainte-înapoi*, *mare-mic* sunt nu numai indicatoare de orientare, ci și structuri ontologice deschizătoare de sens.”⁸ În mentalitatea tradițională, lumea nu e o succesiune de distanțe fizice între care se așază materia. Ea este în același timp reală, concretă, echivalentă cu lucrurile care se află în interiorul ei și un sistem de coordonate simbolice prin care se accede spre transcendent. Principala calitate a lumii este ordinea, rânduiala. Lucrurile care constituie locul, deși individualizate ca obiecte, sunt legate între ele de o forță magică prin care se integrează în Totalitatea Lumii.

Toate formele de manifestare ritualică și elementele de artă populară, îl învățau pe omul mediilor tradiționale că nu trebuie să-l trăim doar pe *aici* și pe *acum*, ci și pe *atunci* și *acolo*, dar și pe *cândva* și pe *unde*, și aceasta pentru că el nu a trăit niciodată singur, ci împreună cu Ceilalți. Foarte importantă pentru omul tradițional a fost acea *locuire* în microunivers, dar și în macrounivers. A locui în casă, spre exemplu, nu însemna doar a te adăposti, ci a aparține unui loc. Toate obiectele care îl înconjurau și cu care omul venea în contact (covoare, șterguri, blide, vatră) îl determinau să conștientizeze *locuirea în centrul Lumii*.

Toate lucrurile se fac după o anumită orientare, nimic nu se face la întâmplare, fără stabilirea unui punct fix, a unui centru, pentru că lumea nu poate exista într-un haos total, într-o relativitate a spațiului profan. Omul tuturor timpurilor pretinde că provine dintr-un loc anume, de unde din interiorul timpului și „se consideră moștenitor prin filiație directă, ca și cum ar fi născut din Gea, Muma-Pământ, chiar pe locul acela.”⁹

⁷ Vasile Avram, *Chipurile Divinității*, Editura Ethnologica, Baia Mare, 2006, p. 47-48

⁸ Vasile Avram, *Creștinismul....*, ed. cit., p. 413.

⁹ Petru Ursache, *Etnosofia*, Editura Paideia, București, 2006, p. 56.

Locuirea în casă pentru omul tradițional a stat dintotdeauna sub semnul ordinii și al armoniei. Vechea casă oșenească, deși mică, era plăcută vederii, cochetă, dar mai ales funcțională; ca și exteriorul, interiorul locuințelor tradiționale era foarte simplu atât ca organizare, cât și ca decorare, el îi oferea omului sentimentul aceluia acasă. Casele satelor noastre au îmbinat întotdeauna aspectele practice, utilitare cu cele ornamentice. Ele răspund în egală măsură trebuințelor familiale, fiind un centru al perpetuării familiei și neamului, în același timp apărându-ne ca o formă de comunicare între microcosmos și macrocosmos.

Casa mică, dar funcțională îi permitea omului mediilor tradiționale să trăiască în permanență sentimentul generat de starea de echilibru ce se stabilea între el și ceilalți, între el și Cosmos. Inclusiv modul în care oamenii își “zugerăveau” casa este deosebit de semnificativă, albul dominant sau albastrul în diferite nuanțe, ce apărea atât pe pereții exteriori, cât și pe cei interiori ținea de o formă de comunicare, pereții deveneau orizontul, care propunea o deschidere a microuniversului spre macrounivers.

În ceea ce privește organizarea spațiului interior, spre exemplu, element principal ordonator era *grinda/meștergrinda*, care traversa mijlocul camerei, iar celelalte grinzi veneau așezate peste meștergrindă, în formă de cruce, cu rol de a lega și pereții laterali de susținere, precum și întreaga structură a podului și a acoperișului. Aceasta traversa întreaga locuință pe mijloc, rolul ei fiind acela de a împărți în mod simbolic încăperea în două părți. În partea dreaptă sunt localizate patul, în continuarea lui, se afla soba/cuptorul pentru încălzit și pentru prepararea hranei. În partea stângă, găsim masa iar în continuarea acestui colț se afla dulapul de vase și ușa. Interiorul tradițional este caracterizat de un mobilier simplu, utilizând în totalitate spațiile.

Mobilierul casei tradiționale românești cuprindea în primul rând lavițele care făceau unghi drept în colțul cu masa, fiind fixate în pereți sau pe pari înfiți în pământ. În timp, locul lavițelor fixe a fost ocupat de lavițele cu spătar și cu ladă pentru haine, frumos ornamentate pe diversele părți componente, în special spătarul. Lângă patul de dormit se afla leagănul pentru copii.

Între piesele de mobilier tradițional, un loc aparte îl aveau lăzile de zestre sau de haine care, de obicei, erau poziționate la capul patului. Lăzile păstrau hainele, *zgarda scumpă* sau *zgărdanul*, precum și trusoul miresei. Lăzile de zestre, s-au păstrat până în zilele noastre în general în podul caselor și foarte rar în locul destinat. Acest lucru se explică prin faptul că funcția de depozitare a hainelor a fost preluată de lădoaiele mari, cu spătar, iar funcția ceremonială a lăzii a fost preluată de alte piese.

În categoria mobilierului cu caracter fix vom aminti cuierașele, blidarele, colțarele, lingurarele. Ele erau poziționate în spatele ușii, la intrare, fiind fixate în perete cu ajutorul cuielor de lemn. Erau confecționate în exclusivitate din lemn de diferite esențe și ornamentate cu motive și tehnici specifice zonei. Polițele și cuierașele erau suporturi pentru vasele din ceramică. Pe pereții

care încadrează colțul cu masa găsim icoane intercalate cu blide împodobite cu ștergare. La grindă, se țineau oluri de lut, blide; pe prăjinile de brad (rude), agățate de-a lungul a doi pereți, erau așezate perne numeroase, cergi și ștergare. „Interiorul țărănesc tradițional era înnobilit de bogăția și varietatea țesăturilor de casă, care prin culoare, prin motivele decorative și prin felul în care erau aranjate, spărgeau monotonia lemnului care predomina. Acestea, împreună cu mobilierul și cu celelalte obiecte de interior, într-o armonie desăvârșită, crea o ambianță plăcută și specifică”.¹⁰ La grindă, se țineau oluri de lut, blide; pe prăjinile de brad (rude), agățate de-a lungul a doi pereți, erau așezate perne numeroase, cergi și ștergare.

Prin intermediul obiectelor, omul culturilor de tip tradițional nu încerca decât să mențină acea permanentă legătură cu macrocosmosul. Acest lucru este evident și astăzi, chiar dacă ideile, concepțiile despre lume și univers s-au diversificat. Casa, poarta, mobilierul sunt în fapt adevărate forme ale unei *grafici narrative*, aici imaginea nu are doar rolul, limitat, de simplu instrument de secundare, de dublare, ci, prin virtuțile sale evocatoare, imaginea grafică deschide sensul spre imaginar sau spre domeniul cultural (dimensiunea informativ-ludică a semnelor). Simțul estetic, arta populară rămân adânc legate de viața individului; orice lucru este, în primul rând, purtătorul propriei sale informații, al formei și al conturului său, dincolo de care i se pot atribui în mod simbolic și alte semnificații.

Logica gândirii tradiționale se caracterizează în primul rând printr-o mare putere asociativă și inductivă, căsătoria, locuirea, sărbătoarea, dansul etc. fiind așezate într-o matrice a vieții universale. În decursul timpului, au avut loc schimbări de conținut, de formă, de funcții, unele elemente străvechi chiar au dispărut, sau cei care le conservă și le performează, nu le mai pot înțelege rosturile adevărate; semnificațiile fundamentale au rămas aceleași. Casa, oricât de impunătoare și de modernizată ar fi, trebuie să răspundă cerinței fundamentale de a-l defini pe acasă.

Oamenii satului românesc cred că, dincolo de o foarte necesară adaptare unui ritm de viață modernă, omul trebuie să se poarte în consens cu valorile etniei din care face parte. Pentru ca existența umană să aibă sens, omul are nevoie de o Lume cu sens, de aceea este nevoie astăzi de o acțiune complexă de refacere a integrității Lumii prin recâștigarea sensului. Acest fapt se poate realiza prin redescoperirea miturilor și prin revalorizarea ritualurilor și ceremoniilor străvechi în care mai putem descoperi acele sensuri ce ne definesc ca neam, ca popor.

¹⁰ Mihai Dăncuș, *Zona etnografică Maramureș*, Editura Sport-Turism, București, 1986, p. 137